

Наталія Мазур

(Київ, Україна)

ПОНЯТТЯ «ГОТОВНОСТІ» ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

У статті розглянуто ключові підходи до тлумачення поняття готовності та запропоновано узагальнене трактування цього поняття у контексті підготовки вчителів. Наведено структуру професійної компетентності вчителя інформатики. Крім того, було запропоновано структуру готовності вчителя інформатики до здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів профільної школи.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, компоненти готовності, структура готовності, компетентність, професійна компетентність, компетенції.*

The article considers the key approaches to the definition of the concept “readiness”. The generalized interpretation of this concept is offered in the context of teachers’ preparation. The structure of professional competence of the teacher of informatics has been given. The readiness structure of the IT teacher for carrying out monitoring of pupils’ educational achievements in profile school has been offered.

Keywords: *readiness, professional readiness, readiness components, readiness structure, competence, professional competence, competences.*

Актуальність теми. Наявність всього потенціалу, що студент може отримати протягом навчання, не гарантує його професійного оволодіння. Тому слід зазначити які умови, необхідно створити для фахівця, щоб він міг кваліфіковано застосовувати набуті під час навчання знання у подальшій професійній діяльності.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблема формування професійної готовності до педагогічної діяльності розглядається у багатьох сучасних психолого-педагогічних дослідженнях К. Дурай-Новаковською, М. Кобзева, А. Міщенко, В. Тамаріна, В. Сластеніна та ін.

Проблемам педагогічного професіоналізму було присвячено праці таких

науковців, як А. Алексюк, І. Багаєва, Є. Барбіна, І. Богданова, М. Букач, Н. Гузій, В. Горбенко, Л. Гребенкіна, В. Гриньова, Б. Дьяченко, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, В. Міжериков, І. Підласий, О. Пехота, О. Рудницька, В. Синенко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Столяренко, І. Харламов та інші. Проблеми компетентнісного підходу, педагогічної компетентності вивчали такі вчені, як Ю. Варданян, Ф. Гоноболін, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колеснікова, Н. Кузьміна, М. Лук'янова, А. Маркова, Є. Рогов, В. Сластьонін, В. Сериков, Л. Хоружа та інші. Аналіз сутності поняття «компетентність», характеристику її складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун; уміння навчатися як складову ключової компетентності загальної середньої освіти розкрито О. Савченко; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук та Я. Кодлюк [6]. Окремий напрям складають дослідження, які стосуються розкриття змісту, структури та шляхів формування професійної компетентності майбутнього педагога.

Аналізуючи питання підготовки вчителів інформатики, то варто зазначити, що проблему формування їх знань, умінь і навичок у різний час досліджували Н. Балик, В. Биков, В. Руденко, А. Гуржій, Ю. Жук, Л. Брескіна, М. Жалдак, М. Лапчик, С. Прийма, С. Раков, Ю. Рамський, Т. Тихонова, Ю. Триус, Г. Цибко, Г. Шугайло та ін. Вагомим внеском у розв'язання цієї проблеми є дисертаційна робота Н. Морзе, де обґрунтовано та визначено один із головних компонентів професійних компетенцій вчителя інформатики – методичні вміння [8].

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття «готовності» в загальному для професійної діяльності, та в конкретному напрямку підготовки вчителів інформатики.

Виклад основного матеріалу. Категорія «готовність» вживається у літературі для визначення її як умови та регулятора діяльності, психологічного стану, установки, наявності у суб'єкту певних потреб, як синтезу властивостей особистості тощо.

Готовність розглядається по-різному, в залежності від специфіки структури професійної діяльності. Більшість авторів розкривають «готовність»

через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових якостей особистості; загальний психологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей; спрямованість особистості на виконання певних дій (Р. Гаспарян, Е. Козлов, Л. Нерсерян, А. Пуні та ін.). Готовність вивчалася і як певний рівень розвитку особистості (Я. Коломинський).

На думку В. Гладких та М. Емеця готовність формується під впливом установки, яка в свою чергу, створює своєрідне «налаштування» суб'єкту на майбутню діяльність [2].

У працях С. Рубінштейна, готовність до діяльності визначається вже як комплекс здібностей, які включають до структури різні властивості та якостей особистості, причому здібність виступає як загальна категорія по відношенню до цих властивостей та якостей. У своїх працях по дослідженню установки особистості Д. Узнадзе підкреслює, що готовність – суттєва ознака установки, яка виявляється у всіх випадках поведінкової активності суб'єкту [9].

Готовність, на думку М. Дьяченко та Л. Кандибовича, це пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку при виконанні задач, установка на активні та цілеспрямовані дії. Таку готовність вчені називають тимчасовою. Довготривала готовність розглядається ними як система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, які необхідні для успішної роботи [4].

К. Дурай-Новаковська під готовністю розуміє систему інтегративних якостей, властивостей, знань, навиків особистості [3].

Отже, в літературі можна виділити два підходи до визначення поняття «готовності»: 1) розуміння готовності як певного психічного стану; 2) розуміння готовності як певної властивості або системи властивостей та якостей особистості.

При чому, аналіз поняття «готовність» дозволяє виділити головну схожість феномену, що досліджується, у поглядах вчених – вона передбачає наявність знань, вмінь, досвіду діяльності та сформованого ставлення особистості до майбутньої професії, яке полягає у прагненні самореалізуватися в ній.

Крім поняття готовності, варто також розглянути пов'язані поняття «підготовка», «професійна підготовка» та «педагогічна підготовка». Досить часто сучасні теоретики професійної освіти пов'язують професійну підготовку з професійною готовністю, діяльністю та цілеполяганням.

На думку К. Дурай-Новаковської професійна готовність представляє собою усвідомлення високої ролі соціальної відповідальності, прагнення активно виконувати професійну задачу, установку на реалізацію знань, вмінь та якостей особистості [3]. В той же час, науковцем професійна готовністю майбутнього вчителя розглядається як вже сформований активно діяльнісний стан його особистості, що забезпечує швидку адаптацію, ефективну реалізацію та використання у процесі практичної роботи отриманих у вузі знань, вмінь, навиків.

У ряді досліджень (Н. Іпполітової, Т. Климової, Т. Оболдіної, Р. Пенькової, Н. Яковлевої та ін.) готовність до педагогічної діяльності розглядається як інтегративна професійно значима якість (властивість, утворення) особистості, до складу якої входять різні компоненти, в залежності від певного виду готовності.

Проведений аналіз літератури з питання готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності дозволяє виділити основні підходи до визначення готовності до професійної діяльності:

– на особистісному рівні готовність розглядається як багатопланова структура якостей, властивостей та станів, які у сукупності дозволяють більш або менш успішно здійснювати діяльність;

– на функціональному рівні готовність – це результат підготовки до певної діяльності; деяке інтегративне особистісне утворення, яке включає різні компоненти: сукупність знань, вмінь, навиків, особистих якостей, адекватних вимогам та змісту діяльності.

Розглядаючи структуру готовності, варто розглянути роботу дослідників М. Дьяченко та Л. Кандибович. У змісті структури готовності вони виділяють наступні взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний – виражається у наявності потреби успішно виконувати поставлену задачу, інтересі до об'єкту

діяльності, способах її здійснення, прагнення до успіху; орієнтаційний – включає знання та уявлення про особливості та умови діяльності; операціональний – передбачає володіння способами та прийомами діяльності, вміннями та навиками; вольовий – характеризує внутрішню потребу в управлінні діями; оціночний – передбачає самооцінку своєї підготовленості і відповідності процесу розв’язання професійних задач встановленим зразкам [4].

У свою чергу, Н. Іпполітова у структурі готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності виділяє три взаємопов’язані компоненти: особистісний – характеризує степінь морально-педагогічної готовності вчителя до професійної діяльності, відображає степінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтересу професії, рівень розвитку мотивації педагогічної діяльності; когнітивний компонент відображає інформованість педагога про сутність та зміст педагогічної діяльності, рівень загальнопедагогічних, методичних, спеціально-предметних знань, необхідних для ефективної професійно-педагогічної діяльності; праксикологічний компонент характеризує професійні вміння і навички, які необхідні для реалізації функцій педагогічної діяльності та забезпечення її ефективності [5].

Н. Яковлева також пропонує компонентний підхід до визначення готовності майбутніх педагогів. В якості компонентів автор пропонує виділяти змістовно-процесуальний, мотиваційно-цільовий, емоційно-моральний.

Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми структури готовності до професійної діяльності показав, що більшість дослідників у складі готовності виділяють знання, вміння, певний досвід їх застосування на практиці, позитивне ставлення студентів до професії вчителя, стійкі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно важливих якостей особистості.

Перехід вищої професійної освіти до компетентнісного підходу спонукає зміну самої системи освіти. Оскільки поняття «якість освіти» при підготовці фахівців з вищою освітою набуває нового звучання та охоплює не тільки знання, вміння й навички, а й особистісні утворення особистості, що забезпечують їй успіх у подальшій професійній діяльності [7].

Сисоєва С., Батечко Н. педагогічну компетентність викладача розглядають

як інтегровану професійно особистісну характеристику викладача, що забезпечує ефективність викладацької діяльності та відображає: рівень сформованості професійно-значущих для педагогічної діяльності якостей його особистості; результат його педагогічної підготовки (сформованість педагогічних компетенцій), який визначається сукупністю ціннісних та мотиваційних установок, необхідним обсягом знань та умінь, рівнем педагогічної майстерності та досвідом діяльності у вищій школі. При цьому зазначають, що педагогічну компетентність викладача вищого навчального закладу можна структурно подати у вигляді окремих компетенцій [7].

Що стосується структури професійної компетентності вчителя інформатики, то О. Спірін запропонував наступну класифікацію компетенцій [8]:

I. *Загальні компетенції*: інструментальні, міжособистісні, системні.

II. *Професійно-спеціалізовані компетенції*:

- загально-професійні;
- предметно-орієнтовані, або профільно-орієнтовані;
- технологічні;
- професійно-практичні.

Специфіка професійної підготовки вчителя інформатики полягає у багатосторонній орієнтації: по-перше, на отримання знань та вмінь з різноманітних сфер людської діяльності; по-друге, на набуття знань та вмінь з інформаційних технологій, математичного і комп'ютерного моделювання процесів і систем різної природи, задач прогнозування, оптимізації, системного аналізу та прийняття рішень тощо; по-третє, на набуття знань та вмінь у педагогічній діяльності; по-четверте, на вивчення технології та методики навчання та виховання. У енциклопедії професійної освіти професійна підготовка трактується як сукупність спеціальних знань, навиків та вмінь, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи за певною професією [10]. У якості спеціальних вмінь майбутнього вчителя інформатики у даному випадку виступають як технологічні знання (технологій програмування, веб-дизайну, використання

спеціальних комп'ютерних систем), так і педагогічні (знання, вміння і в сфері педагогічної діяльності у рамках профілю навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

Взявши за основу структуру професійної компетентності Сисоєвої С. [7] та Галузевий стандарт вищої освіти України для галузі знань 0403 Системні науки та кібернетика напряму підготовки 040302 «Інформатика» [1], ми спробували побудувати матрицю базових компетенцій майбутнього вчителя інформатики.

Враховуючи вищевказане, ми формуємо поняття «готовність майбутнього вчителя інформатики до моніторингу навчальних досягнень учнів профільної школи». Вказана готовність розглядається нами як інтегративне особистісне утворення, яке виражається в наявності у вчителя комплексу знань, вмінь, навичок та особисто-професійних якостей, що необхідні йому для створення системи контролюючих і діагностуючих заходів, що обумовлені завданнями процесу навчання, які дозволяють спостерігати за процесом навчання, визначати його результати (рівні засвоєння знань) і корегувати їх по мірі необхідності у відповідності з встановленими еталонами на підставі проведеного аналізу.

Та будемо виходити з того, структура готовності майбутнього вчителя інформатики до моніторингу навчальних досягнень учнів профільної школи інтегрує в собі три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, практичний та мотиваційний.

Когнітивний компонент готовності майбутнього вчителя інформатики до моніторингу навчальних досягнень учнів представлений сукупністю знань (загальнокультурних, природничо-наукових, психолого-педагогічних, спеціальних), що необхідні майбутньому вчителю для ефективної організації моніторингових досліджень, аналізу їх результатів та внесення змін у навчально-виховний процес учнів. Тобто дана готовність передбачає підвищення професійної компетентності вчителя для здійснення моніторингу, наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних вмінь.

Практичний компонент готовності включає сукупність знань, що

дозволяють майбутньому вчителю ставити цілі проведення моніторингових процедур, вибирати методики та інструментарій для їх проведення, здійснювати збір та аналіз отриманих даних, корегувати індивідуальні траєкторії розвитку учня та удосконалювати власні професійні компетенції. Тобто дана готовність визначається у спостережуваних діях, які проявляються через організаторські та комунікативні вміння.

Мотиваційний компонент готовності, що забезпечує цілісний характер даного утворення, характеризує професійно-педагогічну спрямованість особистості вчителя за наступними показниками: ціннісне ставлення до педагогічної діяльності; степінь сформованості інтересу до здійснення моніторингової діяльності; усвідомлення соціальної значущості професії вчителя; різносторонні інтереси; наявність соціальної активності; наявність творчих здібностей тощо.

Висновки. Професійно-педагогічна підготовка вчителя інформатики вирізняється багатоаспектністю та варіативністю змісту, оскільки крім педагогічних знань, вмінь, навичок, досвіду необхідно також мати вузькоспеціалізовані технологічні знання. Тому питання поєднання такої підготовки змушує шукати необхідні умови для формування професійних компетентностей вчителя інформатики. Запропонована структура готовності надає можливість уніфікувати напрями підготовки, розробити відповідні курси та експериментально перевірити ефективність такої підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавр. Галузь знань 0403 Системні науки та кібернетика. Напрямок підготовки 040302 Інформатика. Міністерство освіти і науки України. – К., 2010. – 94 с.

2. Гладких В.Г., Емец М.С. Формирование профессионально педагогической готовности бакалавра технологического образования как научная проблема // Вестник Оренбургского государственного университета. –

2011. – №2 (121). – С. 133-139.

3. Дурай-Новаковская М. Основы и закономерности процесса формирования профессиональной готовности к педагогической деятельности. Автореферат дисс. ... докт. пед. наук. М., 1983. – 41 с.

4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во Бел. ун-та, 1976. – 175 с.

5. Ипполитова Н.В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект: Монография [Текст] / Н.В. Ипполитова, М.А. Колесников, Е.А. Соколова. – Шадринск: Исеть, 2006. – 236 с.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

7. Сисоєва С.О., Батечко Н.Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С.О. Сисоєва, Н.Г. Батечко. – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.

8. Спирін О. Компетентнісний підхід у проектуванні професійної підготовки вчителя інформатики // Вища освіта України. – 2008. – №1. – С. 110-116.

9. Узнадзе Д.Н. Общая психология / Д.Н. Узнадзе; пер. с груз. Е.Ш. Чомахидзе; под ред. И.В. Имедадзе. – СПб.: Питер, 2004. – 413 с.

10. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. Т.2. / Под ред. С.Я. Батышева, А.М. Новикова, В.А. Полякова и др.; Рос. Акад. образования, Институт общего образования Минобразования РФ. – М.: АПО, 1999. – 440 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мазур Наталія Петрівна – викладач кафедри інформаційних технологій та математичних дисциплін Київського університету імені Бориса Грінченка.